

Behruz Bučani i Jelena Vukićević

PISANJE KAO ČIN OTPORA¹

Odakle dolazim?

Iz zemlje reka, zemlje vodopada, zemlje drevnog pojanja, zemlje planina.

Bolje rečeno, sišao sam s planinskih vrhova. Udisao sam etar tamo gore u visinama. Smejao sam se tamo gore u visinama. Puštao sam kosu na vetru tamo gore u visinama. Iz seoceta usred šume starih kestenolisnih hrastova.

Behruz Bučani (23. juli 1983, Ilam, Iran), kurdsko-iranski novinar, pisac, filmski producent i borac za ljudska prava. S magistraturom iz oblasti političkih nauka, političke geografije i geopolitike, osnovao je i uređivao društveno-politički list *Werya* (kurdski: informisan, uman, mudar) koji je promovisao kurdski jezik, kulturu i politiku, zbog čega se našao na meti iranskih vlasti. Nakon što je februara 2013. godine Iranska revolucionarna garda upala u prostorije časopisa i uhapsila njegove saradnike, Bučani napušta Iran i prebacuje se u Indoneziju.

¹ Tekst je priređen transkript razgovora vođenog 10. januara 2022. godine putem WP aplikacije. Bučani je u tom trenutku u Krajstčercu i priprema se za selidbu na južno ostrvo, u glavni grad Novog Zelanda, Velington. Jelena Vukićević je u Beogradu.

Tokom četvoromesečnog boravka u Indoneziji, dva puta pokušava da brodom dođe do Australije. Prvi pokušaj završava se brodolomom, a drugi izgnanstvom na ostrvo Manus, malu pokrajinu u Papui Novoj Gvineji, gde je u saradnji s vladom Papue Nove Gvineje australijska vlada, u sklopu takozvanog Pacifičkog rešenja, otvorila Regionalni centar za procesuiranje azilanata. Bučani ostaje pritvoren na Manusu od avgusta 2013. godine do novembra 2019. godine, kada dobija jednomesečnu novozelandsku vizu kako bi govorio na književnom festivalu. Na Novom Zelandu je naredne godine dobio status izbeglice s mogućnošću da podnese zahtev za stalno boravište.

Bučani redovno piše za *Gardijan*, a objavljuje i u *Subotnjem listu*, *Hafingtonu*, *Nju Matildi*, *Fajnenšal tajmsu* i *Sidnej morning heraldu*. Za izveštavanje o ljudskim pravima dobio je Nagradu međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava „Amnesti internešenal“, kao i Nagradu „Ana Poltkovskaja“. Bučani je i korežiser dokumentarnog filma *Čouka, reci nam koliko ima sati? (Chauka, Please Tell Us the Time?)*, a s pozorišnim piscem Nazaninom Sahamizadehom saradivao je na predstavi *Manus* (2017). Bučani piše i poeziju koju objavljuje na internetu.

Njegova knjiga *Nema prijatelja osim planina: zapisi iz zatvora Manus* je u saveznoj australijskoj državi Viktoriji 2019. godine osvojila Premijerovu nagradu za književnost, kao i nagradu za najbolje delo neknjiževne proze, dok je u saveznoj državi Novi Južni Vels osvojila Premijerovu Specijalnu nagradu za književnost. Bučanijevim memoarima dodeljena je i Nagrada australijske književne industrije za najbolje delo neknjiževne proze, kao i Nacionalna nagrada za biografiju.

Jelena Vukićević: *U kojoj meri je Vaše detinjstvo uticalo na odluku da postanete pisac? Šta za Vas znači biti Kurdistanac?*

Behruz Bučani: Rođen sam u gradu Ilam, i to je treći grad po veličini u kurdskom delu Irana. Bio sam dete tokom rata koji se vodio između Iraka i Irana (1980–1988), i svakako da su sve te slike ostale „negde ispod svega“ i godinama kasnije, i u odabiru profesije i daljnijeg puta, tražile svoje mesto, svrhu, isceljenje.

Kurdska kultura ima bogatu usmenu tradiciju, gde su najpopularnije epske pesme, koje govore o ljubavi i borbi. Mama je okupljala, sećam se, braću i mene, i kazivala nam ih pred spavanje.

Dotakao sam se toga i u knjizi, s jedne strane koliko me je to unutrašnje bogatstvo priča, dobrih i toplih sećanja sačuvalo, a s druge strane i moja namera da ukažem i pokažem na tragične sudbine, ne samo svoje porodice, već generalno svih ljudi pomenutog regiona.

Kurdistanacni su bili suočeni s raseljavanjem, a posledica toga jeste gubitak svega, ne samo materijalnih stvari, već toga da i kad rešite da se otisnete, odete, u potrazi za nekim mirnijim i smislenijim mestom za život, šta možete poneti sa sobom, osim vas samih. Složit ćemo se koliko je rat užasan i kako uništava sve pred sobom (koliko sam upoznat s društveno-političkom situacijom u Srbiji, čega smo se malo i dotakli).

Biti Kurdistanac za mene je jedna od najtežih stvari na svetu, jer skoro nikad ne prestaješ biti aktivan svedok ljudskih patnji. Odlučio sam da napustim svoju zemlju, jer nisam želeo da budem u zatvoru. Moćne sile i tlačitelji spremni su da preuzmu tvoj identitet i unište svaki trag i dodir s osnovnim ljudskim pravima. Kurdski narod se uvek borio da odr-

ži svoj identitet. Kao umetnik, i kao čovek, dajem doprinos toj borbi, i zato će u mojim radovima biti prisutni elementi kurdistsanske kulture.

Istini za volju, ja sam dete rata. Da, rođen sam za vreme rata. Dok su na nebu iznad nas tutnjali vojni avioni. Dok su pored nas prolazili tenkovi. Dok su padale bombe. Dok se širio miris baruta. Među mrtvim telima. Na tihim grobljima. U to vreme rat je bio deo naših svakodnevnih života i deo nas kao krv u našim venama. Besmisleni rat: uzaludni rat. Apsurdni rat. Rat sa smešnim ciljevima. Kao i svi ratovi u istoriji. Rat koji je razorio naše porodice i spržio čitavu našu živopisnu, zelenu, plodnu domovinu.

Rođen sam u vreme rata. Rata koji se obrušio na nas. Ostavio je traumu na psihičko i mentalno stanje čak i jednodnevne bebe... kao šrapnel koji pogodi vitalne delove tela... i ostane ugrađen... zauvek. Ali detinjstvo je vitalnije od rata. Dok ispisujem ove reči, deluje mi kao zatišje nakon rata, kad se sve transformisalo, podjednako preobrazilo.

Moja najranija sećanja jesu ona na vojne avione koji nemilosrdno osvajaju nebo. Vojni avioni koji cepaju nebo iznad sela ugneždenog u šumi kestenolisnih hrastova; moja najranija sećanja jesu ona na strah koji nam se usadio duboko u kosti. Bože dragi, kad su sirene zavijale, kad su avioni grmeli, kad su tenkovi tutnjali, žene su postale najvatreniji posmatrači. U mnogo navrata zamišljao sam ljude kako leže mrtvi na zgarištu koje su napravile bombe od stotinu tona, bačene na domove, na kuće u kojima su se ti isti ljudi rodili. Ruševine, dim, prašina, smog, udarni talasi, vrelina, raznobojne varnice... sve skupa... sve je to duboko dirnulo moju dušu. Međutim, takva smrt se smatrala najbezbolnijom i najmilosrdnijom. Čak i meni se čini da je to najmirniji način da se umre, scenario u kome je čovek potpuno zbrisan u sekundi.

Sasvim je moguće da mi je utiske o ratu i boli koju on nanosi prenela majka. Žene su na rat gledale kao na neku vrstu poplave ili tajfuna. Borba za opstanak – tokom celog rata borile su se da prežive.

Godinama kasnije osvrnuću se na taj period i doživeti sebe kao stablo kokosa s korenjem duboko u zemlji, dok mi kosu nosi vetar (odlomak iz Nema prijatelja osim planina).

J. Vukićević: *Kako ste se odlučili za naslov?*

B. Bučani: *Da, pitao sam se, naspram svega, naspram zla, gde je i u čemu mrvica dobrog? Planine, kao večnost, i kao nedostajanje, nakon iskustva s okeanom, nakon sparine i džungle Manusa; planine, kao zagrljaj, smiraj i tople ruke majke. Planine, moje mesto gde mogu da prigrlim čistotu i svetlost, i ostanem živ, nastavim da živim, dišem i radujem se.*

J. Vukićević: *Pored pisanja, bavite se i filmom, i angažovani ste na više projekata, koji uključuju i pozorišni rad. Upoznaćemo našu čitalačku publiku i s filmom Chauka, Please Tell Us the Time? (Čouka je endemska vrsta ptice pevačice iz porodice medarica koja živi na ostrvu Manus. Čouka je simbol ostrva i nalazi se na njegovoj zastavi, a po njenom redovnom oglašavanju lokalno stanovništvo i bez časovnika može da zna koliko je sati. U saradnji s Arišom Kamalijem Sarvestanijem, iranskim režiserom koji živi u Nizozemskoj, Bučani je režirao dokumentarni film, koji je snimao u zatvoru prokrijumčarenim telefonom.)*

U čemu najviše uživate?

B. Bučani: Hajde da se osvrnemo prvo na film, znam da ste ga pogledali. Traje oko devedeset minuta i glavna pitanja, možda i zamerke odnosile su se na to što nisam prikazao više nasilja. Imao sam bezbroj takvih snimaka, ali sam uključio samo dva, pokušaj samoubistva i napad stražara na jednog od zatvorenika.

Za mene je bilo važnije prikazati vreme i tišinu, jer jedno je aktivno učestvovati, a drugo gledati sa strane, ako uzmemo u obzir koliko informacija za samo pola sata surfovanja po internetu možemo da pročitamo, pogledamo, i u „žamor“ i premoru svega toga zaboravimo. Zato sam hteo da nateram, nadam se da nije pregruba reč, gledaoce da zamisle, osveste taj prostor, mirise, zvuk džinglove, vrelinu i sparinu. Da, mi smo trpeli nasilje svakog dana, apsolutno svakog dana, ali je po meni važnije u datom kontekstu za ovaj film pitanje vremena, šta radiš i o čemu misliš i kako preživiš do sledećeg jutra? Kako dočarati tu tegobu? Možda nikako, a možda smo delimično uspeli u tome. Ljudi brzo zaborave, jer da, život se dešava i van ograda Manusa. Mi nismo smeli da zaboravljamo, nismo imali tu vrstu privilegije, ako smo želeli da preživimo, iako je nekad delovalo prilično poražavajuće. Probajte samo nekoliko sati da slušate „mir“ džungle; nama je to bilo svakodnevnica, sve i da nije bilo nasilja od strane stražara, navići se na tu vrste tišine i mira je pogubno, i na neki način blagotvorno po čoveka. Znam da zvučim kontradiktorno, svakako predlažem da vaša publika pogleda film radi lakšeg razumevanja ili barem otvaranja i naziranja drugačijih pitanja. U tom smislu, film je svakako otišao dalje od novinarskog izraza, a dopunjuje ili nastavlja književne zapise.

Vreme je jedan od koncepata mog rada. Ne znaš koliko dugo ćeš ostati u toj nedefiniranoj poziciji, kao i da li ćeš preživeti sistem kao takav. Čouka je ptica. U knjizi, ona je jedan od karaktera, dok je u filmu glavni lik. Takođe, vreme je koncept preko kojeg možemo da Manus uporedimo s drugim zatvorima širom sveta. Zatvorenici znaju, na primer, kolike su im kazne, odnosno koliko dugo će biti na tom mestu. Ali u Manus, mi to nismo znali; da li ćemo tu ostati godinu, pet i/ili čitavu večnost. Zapravo, ne znaš koliko dugo čekaš, i šta čekaš. Čekaš u stvari sve, i red za hranu, i red za lekove, i red za kupanje, i red u toaletu, čekaš... da umreš.

Mogu reći da najviše uživam ipak u pisanju. Za mene je pisanje čin otpora, način borbe da ostanem prisutan i svestan.

Na ovom mestu, moram da naglasim, zbog svih tih ljudi s kojima sam skoro sedam godina delio vazduh, odatle i potreba da ispričam priču.

J. Vukićević: *Šta će otkriti srpski čitaoci, da li ste uzbuđeni zbog prevoda?*

B. Bučani: Radostan sam, a moram da priznam da ne znam dovoljno o vašoj zemlji, jeziku, književnoj sceni, tek me čekaju otkrivanja. Novi jezik, novi ljudi, brisanje prostornih i vremenskih granica, to je glavno uzbuđenje. Verujem da će im priča, okolnosti, pogotovo u jeku trenutnih dešavanja biti interesantni, ohrabrujući na neki čudan, a opet vama blizak način. Planine, rat, hrabrost, neizvesnost, potraga, zajednica... čovek u gomili, čovek sam...

J. Vukićević: *Možete li nam nešto više reći o poeziji čoveka čiju ste knjigu poneli sa sobom kada ste odlazili?*

B. Bučani: Naravno, to je poezija velikog i proslavljenog kurdskog pesnika i mog prijatelja Sabira Hake, *Strahujem da ću i u zagrobnom životu biti fizikalac* (Fear of Being a Labourer Again in the Afterlife). Preživela je brodolom, ali ne i boravak na ostrvu Manus. Volim njegovu poeziju, i kako sam i napisao: „Jedina stvar koju posedujem nalazi se u rancu Prijatelja Plavookog. Tokom moje prve plovidbe, moj ranac, u kojem nije bilo ničeg vrednog, nestao je u talasima. Ali prijatelj Plavookog sačuvao je jednu moju knjigu. Nisam bio siguran šta da ponesem sa sobom iz Irana. Nisam posedovao ništa od bilo kakve materijalne vrednosti.“

Za ovu priliku, možemo i čitaocima ponuditi nekoliko stihova.

MULBERRIES

*Have you ever seen
mulberries,
how their red juice
stains the earth where the fell?
Nothing is as painful as falling.
I've seen so many workers
fall from buildings
and become mulberries.*

(prevod na engleski Hubert Moore, Nasrin Parvaz)

J. Vukićević: *Zašto ste baš iskoristili kovanicu „kirjarhat“² feminističke teološkinje da biste objasnili sistem koji Vas je tlačio godinama?*

B. Bučani: To je predložio moj prevodilac Omid Tofigijan, kojem dugujem beskrajnu zahvalnost. Ujedno, želeli smo da svetu približimo sistem unutar kojeg smo bili zatočeni.

Mislim da je to i glavni deo knjige, zapravo duša knjige. Pisao sam da bih objasnio dati sistem, sistem dominacije, i sistem koji vas kontroliše, predstavljajući vas kroz brojeve i mehaničku egzistenciju. U sistemu gde vam je oduzeta sloboda biraš između toga da budeš čovek ili životinja. S druge strane, narator je poprilično agresivan prema dugima, nerviraju ga. Situacija je takva da vas primorava da ugušite svaki delić ljudskosti, da obriše

² Termin „kirjarhat“ je 1992. godine skovala Elizabet Šisler Fijorenca da opiše teoriju delovanja međusobno povezanih sistema ustanovljenih u svrhu dominacije, ugnjetavanja i potčinjavanja. Upotrebili smo taj termin da označimo složene strukture na kojima se temelji australijski režim smeštanja stranaca u prihvatilišta. Naziv sistema napisan je velikim slovom kako bi se sistem personifikovao i preneo utisak da sistem ima sposobnost aktivnog delanja. Logika sistema je takođe napisana velikim slovom, kao i sam sistem, da bi se i njoj pripisala logika aktivnog sistema. Cilj je dati identitet vršenju strukturnog nasilja i sistematske torture, to je neki vid antropomorfizacije.

vašu ličnost, obeshrabri, i da budete primorani da se borite za jednu malu stvar kao što je griz buđavog kolača ili dim cigarete.

Kako prolaze meseci, zatvor ustanovljava jedan princip: potpuno je nevažno odakle je zatvorenik, koje mu je bilo zanimanje, društveni položaj ili don. Što se tiče društvene dinamike zatvora Manus, život u tom okruženju je jednobrazan. U krajnjoj liniji, svi su svedeni na istovetan društveni položaj (odlomak iz Nema prijatelja osim planina).

J. Vukićević: *Osvrnućemo se sad na formu. Da li možemo da govorimo o svrstavanjima, na primer: dokumentarna proza, biografija, putopis ili naprotiv? Pretpostavljam da ste naknadno razmatrali „najbolje rešenje“ na nivou celine, kad je nastupio uređivački deo, shodno želji da svet prvenstveno čuje priču o zatvoru Manus?*

B. Bučani: U ovom slučaju možemo govoriti o vrsti novinarskog izraza, i razlici u odnosu na književni jezik. Svakako da provejava i novinarski izraz, ali to mi prvenstveno nije bio cilj, osim u delovima gde sam namenski ostavio baš taj jezik tlačitelja, jezik birokratije, jezik vlasti, jezik koji nam briše i imena i poreklo.

S druge strane, nisam želeo da preopteretim tekst, ali da reči imaju moć – imaju, i moramo biti svesni kako ih koristimo. Nisam siguran da li sam u potpunosti uspeo; to može biti i manjkavost ovih zapisa; biografija, putopis, novela, ili neka vrsta akademskog teksta ili reportaža, pišu kritičari. Po meni je baš to nesvrstavanje u žanr i čini takvom kakva je. Ne možemo ni sa sigurnošću reći da li sam narator ja ili je to neko drugi. Na početku, pišem o novinarima i fotografima koji nas čekaju kao plen. (*Plaše me novinari; plaše me foto-aparati koje drže u rukama. Novinari o svemu postavljaju pitanja. Čekaju da od mene naprave predmet istraživanja... A onda prozivaju moj broj. MEG-45. Polako ali sigurno moram se navići na taj broj. Iz njihove perspektive, mi nismo više od brojeva. Moraću da zaboravim na svoje ime.*)

Razumem da je to posao, ali tad me je, u toj situaciji, užasavalo. I sâm sam bio novinar koji je napustio zemlju, bez ičega.

J. Vukićević: *Čekanje kao koncept potlačivanja? Rekli ste da zatvor Manus u kojem ste boravili nije nalik, na primer, logorima iz Drugog svetskog rata, da ne bi bilo pravedno potcrtati takva podudaranja (dotakli smo se Viktora Frankla i njegovog života i rada), već je pre svega, u ovom slučaju, Manus osmišljen da vas iscrpi, uništi dostojanstvo, sroza vas na nivo životinje, a ne ubije.*

B. Bučani: Pisao sam detaljno o tome, i govorio gde god i kad sam dobio prostora. Kirijarhalnom sistemu stalo je samo do toga da trpimo bol. Uništavaju vas mentalno, na sve moguće načine srozavaju vaše dostojanstvo. Čekate, sve je bilo podvrgnuto čekanju, od telefonskih poziva, redova za hranu, klozeta, lekove, papira, čekaš, i ne znate ni da li ćete dočekati, i tako stalno iznova. Toliko da dinamika dana postaje jednolična, gde je uskraćen i prostor za čitanje, igru, ples, uskraćen je prostor za kreativni deo ličnosti. Stroga kontrola i nadzor svakog ali apsolutno svakog koraka.

Zatvorenik je tek komad bezvrednog mesa koji treba uništiti. Da li i može biti drugačije pod Kirijarhalnim sistemom? Bespomoćni komad mesa se uništava tako što se podvrgava unapred utvrđenom sistemu, podvrgava se sistemu dok ga sistem na progura, podvrgava se sistemu dok ono što preostane od njega ne bude odbačeno, bačeno nazad u zemlju ili domovine iz koje je izbeglica pobegla.

Ja sam komad mesa bačen u nepoznatu zemlju; u zatvor sazdan od prljavštine i vreline. Živim u moru ljudi čija lica je nagrdila i izobličila ljutnja i koja nose ožiljke pretrpljenih neprijateljstava. To je džungla ispunjena ljudima među kojima se uspostavljaju najčudnije veze. (...)

Osim što pati jer je opasan zatvorskom ogradom, svaki zatvorenik u sebi kreira i jedan manji emocionalni zatvor – to se dešava kad osećanje bezizlaznosti i obespravljenosti dostigne vrhunac. Većina zatvorenika svoje zdravlje i vitalnost procenjuje tako što redovno detaljno pregleda sopstveno telo, što dovodi do stvaranja fragmentovanih i poremećenih identiteta, kao i do formiranja iskrivljene predstave o sebi, zbog čega su cinični prema svima ostalima. Upravo je to i cilj sistema, da kod zatvorenika izazove krajnje međusobno nepoverenje usled čega postaju još usamljeniji i izolovaniji, sve dok ih Kirijarhalna logika pobedonosno ne porazi i uništi (odlomak iz Nema prijatelja osim planina).

J. Vukićević: Cveće Slično Kamilici/

Neprestano pleše/

Teško diše/

Dahće kao da se zaljubilo u svež povetarac s okeana/

Volim to cveće

Kad zapevam, osećam da prepoznaju da nešto značajno pogađa živi svet. Osećam to jer se lagano i suptilno pokreću i podižu glave.

Šta drugo zatvorenik može da poželi nego trenutak tišine, samoće i osećaj da potpuno nag stoji usred bujne džungle? Šta drugo nego da oseti strujanje svežeg povetarca kroz hiljade mrežica koje tvori njegova zamršena kosa? To mi je najveći san ovih dana.

Da li je bilo dovoljno pronaći lepotu, osvestiti je, uživati u tišini, u „veštini mirisanja cveća“?

B. Bučani: Da, bivalo je dovoljno. Dočekati izlazak sunca na primer; i naći lepotu, stvarati je, izmaštati je, domaštati, važno je; i ne samo u sistemu koji je osmišljen da te ponizi, da poništi tvoju ličnost i dostojanstvo. Važno je svakog dana podsećati se. Nama je bilo bitno da se sačuvamo, ko je i kako uspevao. Čak i na najgorem mestu na svetu možete naći lepotu. Možete me nazvati idealistom, ali da, lepota se mogla naći, čak i na takvom mestu, podvlačim. Zato, na kraju krajeva, i stvaramo. Neko to radi kroz pesmu, neko kroz pravljenje hleba, a neko na primer pleše. Neko je zamišljao da je „dečarac koji se tankim nogama penje uz hrapavo stablo kestenolisnog hasta“. Tako preživljavamo.

Stekao sam znatan uvid u datu situaciju i zaključio da svekoliku patnju koju nanosi zatvor mogu da prevaziđu i prežive samo oni koji upražnjavaju kreativnost, to jest oni koji su

u stanju da nazru obličje nade uz pomoć pevušenja melodija i maštanja koja sežu izvan zatvorskih ograda i košnica u kojima živimo.

J. Vukićević: *Spomenuću Vam knjigu Svetlane Bojm, Budućnost nostalgije, u kojoj sam saznala za Ilju Kabakova, umetnika koji je dobrovoljno napustio Rusiju. Godine 1992. izbio je skandal zbog njegove instalacije, prikazao je repliku klozeta iz sovjetske provincije, klozeta koji nisu imali vrata, tako da je svako mogao da vidi drugoga. Odlučio je da se ne vraća u Rusiju, postao je dobrovoljni izgnanik. Proglasili su instalacije sramotnim, jer u nacionalnim mitologijama naravno nema mesta za ironičnu nostalgiju. Ni u klozetima Manusa nema mira, nekome je to mesto za samopovređivanje, a nekome za ljubavni čin ili mesto gde se nezalečene rane iz davnina tu opet otvaraju. I dok čitamo o raznoraznim susretima, oni nas ne šokiraju, već uznemiruju. Kao i klozeti Ilje Kabakova, „on ne sadrži umetnikov izmet, već njegova osećanja. Za njega, toalet postaje još jedan dom, dom u dijaspori, dom daleko od doma, dom u muzeju...”*

B. Bučani: Hvala Vam za ovo otkriće, i da ste se baš zadržali na tom mestu. „Jedino mesto na kome se nadam da ću imati trenutak mira jeste klozet.“ Sve što sam tražio tokom dana, a i tokom noći, bilo je malo mira i slobode, sloboda u žaru cigarete, na primer. (Mnogo volim da pušim, i previše pušim.) Ako ćemo prostorno mapirati tekst, klozet je za tu svrhu najpodrobniji za analizu.

Oni su kao komora u kojoj je uhvaćena istorija. Bol koji nastaje u zatvoru se nagomilava na tim izolovanim mestima, tu u klozetima. Klozeti su tajno skladište svekolike patnje rođene u drugim delovima zatvora, patnje koja kulminira u incidentima, incidentima u tim klozetima. To mesto može biti utočište gde ljudi zaboravljaju svakodnevnu duševnu borbu i nemire koji ih opsedaju na svakom drugom mestu u zatvoru. Ali na kraju, u smiraj dana ili pô mrkle noći... topla krv poteče po betonskom podu. Kabine su mesta na kojima se vrišti. To je lokacija na kojoj se sudaraju strah, beznađe i izlivi duboke patnje. Zato na tom mestu čovek oseća jezu i strahopoštovanje, neko sablasno prisustvo (odlomak iz Nema prijatelja osim planina).

J. Vukićević: *Preporučite nam neke od svojih omiljenih pisaca?*

B. Bučani: Voleo sam da čitam Beketa i Hemingveja. Spomenuću još dva imena, verovatno nova za vas, Šerzad Hasn (Sherzad Hassan) i Baktijar Ali (Bachtyar Ali)

J. Vukićević: *Šta danas radite, ka čemu ćete usmeriti svoju stvaralačku snagu, da li je s pisanjem o Manusu to poglavlje završeno?*

B. Bučani: Kad sam se doselio na Novi Zeland, ljudi su me pitali kako se osećam, kako je hodati i disati slobodno, gledati u nebo i okean, i nekako, tek tad, uspevao sam da se osvrnem i pogledam u prošle dane. Dok sam boravio u Manusu nisam ni imao vremena da mislim o budućnosti. Srećan sam što sam preživeo. Zasada, a i ubuduće neću više pisati o Manusu, u književnom kontekstu, ali svakako nastavljam da radim na raznovrsnim istraživačkim projektima i s univerzitetima širom sveta. Mislim da je izuzetno važno sva ova isku-

stva preneti mlađim generacijama, i uključiti u obrazovni sistem. Imao sam već nekoliko gostovanja na različitim univerzitetima, i to me raduje. Takođe, pomažem i direktno studentima koji istražuju slučajeve kao što je Manus, i mislim da do kraja života od toga neću odustati, jer je važno kako politički, tako i na filozofskom i istorijskom planu.

Trenutno radim na zbirci priča. Drugačije je, uzbudljivo, videćemo gde će me odvesti.

Nakon Manusa, postao sam bolji čovek, za sebe, za druge, i štaviše, mogu reći i osetljiviji, senzibilniji i zahvalniji.

*(S engleskog prevela **Jelena Vukićević**)*